

des del segle VIII fins al Noucentisme. Un concepte que, més tard, serà matisat per les tesis del també historiador de la literatura Joan-Lluís Marfany.

Ebossat el gruix de l'obra, no ens queda més que celebrar en conjunt la tasca investigadora d'aquest grup de prestigiosos professors universitaris i mirar d'insistir en les seues virtuts. Potser no tots els articles són igualment suggeridors; tanmateix, l'equilibri s'aconsegueix amb escreix i la qualitat preval per sobre de qualsevol altra condició. *Concepcions i discursos sobre la modernitat en la literatura catalana dels segles XIX i XX* hauria de passar a formar part de la bibliografia de les assignatures dels nous graus universitaris que treballen i expliquen la literatura i la cultura catalanes dels segles XIX i, sobretot, del passat segle vint; un conjunt de reflexions documentades, lúcides i clarament argumentades que han contribuït a assenyalar un camí complex i ple de cruïlles però que ara resulta més transitable.

ANNA ESTEVE
Universitat d'Alacant

Marcel Ortín i Dídac Pujol (coord.), *Llengua literària i traducció (1890-1939)*, Punctum & TRILCAT, Lleida, 2009, 191 pp.

El 3 de juliol de 2008, el grup de recerca TRILCAT —integrat per especialistes en traducció, recepció i literatura catalana de les universitats Pompeu Fabra, Ramon Llull, Autònoma de Barcelona i Jaume I de Castelló— organitzà a Barcelona, en col·laboració amb el Departament de Traducció i Filologia de la Universitat Pompeu Fabra, el segon simposi sobre traducció i recepció en la literatura catalana contemporània: *Llengua literària i traducció (1892-1939)*. De títol gairebé homònim, l'exemplar que sotmetem ara a consideració és, en conseqüència, el recull imprés —o sia, les actes— de les comunicacions que s'hi presentaren.

La modificació del títol, tot i que irrisòria —s'hi altera la primera data, de 1892 a 1890—, no és pas gratuïta. Marcel Ortín i Dídac Pujol, responsables de l'edició, en justifiquen el canvi i l'atribueixen a la voluntat de fer coincidir la datació amb l'any d'inici de l'activitat pública de Pompeu Fabra, amb la campanya de L'Avenç, atés el pes decisiu d'aquesta figura en relació amb les opcions lingüístiques que determinaren moltes de les traduccions analitzades al llarg d'aquestes pàgines. Al seu torn, els

coordinadors també justifiquen la tria de la segona data referencial (1939), en aquest cas no ambivalent amb la del simposi, motivada pel desenllaç de la Guerra Civil, que comportà un dràstic punt i final al primer gran període de la traductologia en l'àmbit literari català contemporani. Siga com vulga, més enllà del període clarament acotat, s'hi produeix una certa continuïtat, si bé justificada, a través de J. V. Foix. En conjunt, la publicació està conformada per un total de vuit articles, als quals cal sumar una sinopsi final sobre els autors i llurs comunicacions i un índex onomàstic.

Josep Marco encapçala el volum amb el treball «La llengua de les traduccions (aspectes generals) i la llengua de les traduccions al català en la literatura d'entreguerres». Tal com deixen entreveure els parèntesis del títol, l'ordre en què s'enceta l'obra tampoc no és debades: la primera part de l'article de Marco ofereix una panoràmica general sobre la matèria, amb pinzellades expositives —ben entenedores— per a un públic no necessàriament especialista, que ens apropa als *universals* de la traducció. Una panoràmica no exempta de problemes, que engloba des dels postulats de Baker —vindicats com a encertats— als intents reeixits i no en la recerca de la proximitat i de la voluntat de ser tan sensible com siga possible als condicionants culturals i històrics dels originals. Davant variables com ara els gèneres textuais o les restriccions estructurals existents entre els sistemes lingüístics de l'idioma sotmés a traducció i l'idioma receptor, Marco avoca pel manteniment de l'universal de la traducció, tot desgranant termes claus com l'explicitació (tendència que mostren els textos traduïts a ser descriptivament més explícits que els originals), la simplificació (tendència contrària a l'anterior, motivada per la recerca de la senzillesa), la normalització (acostament cap al convencionalisme lèxic) i la interferència (intent per deixar l'empremta de la llengua de partida).

L'aplicació d'aquests universals de l'estil de llengua en les traduccions al cas català en l'època d'entreguerres conforma la segona part l'estudi. Amb tal objecte, Marco pren com a patrons de referència Josep Carner i Carles Riba, els trets d'estil dels quals, conclou, tendeixen sovint vers la interferència. La constatació de la tendència cap a la literalitat i, també, tot i que en menor mesura, cap a la normalització, corrobora la impossibilitat de negar de manera absoluta la catalanització dels referents culturals. De fet, aquest intent per la normalització és més palés que la simplificació, força més difusa.

En el següent article, Joan Ferrer ens delecta —no en faig ús gratuït, del verb— amb una «Aproximació panoràmica a les traduccions bíbliques catalanes de començament de segle xx», un minuciós i àrduament documentat recorregut a través de la

història de les traduccions bíbliques catalanes de l'època moderna, Renaixença ençà. Ferrer revela l'oposició del Comitè Evangèlic Espanyol al primer intent modern de traducció de la Bíblia al català, titllat de «luxu superflu». Malgrat les constants traves, la traducció de *Lo Nou Testament* per Josep Mercior Prat marca una fita de partida que Ferrer completa amb una panoràmica sobre les traduccions —sovint fragmentàries— aparegudes al llarg del XIX, com ara els textos evangèlics de la passió per Jacint Verdaguer. Però sobretot, hi incideix en les traduccions de la segona i la tercera dècada del XX, període que experimenta els quatre grans projectes de traducció de la Bíblia al català. Aquestes temptatives, en tots els casos, foren, per una raó o una altra, incompletes i inconcluses: la temptativa de Mossèn Frederic Clascar, popularment coneguda com la Bíblia de l'Institut d'Estudis Catalans; la de la institució Foment de la Pietat Catalana; la Bíblia de Montserrat (nom amb què es coneix el projecte de Dom Bonaventura Ubach, que Ferrer vindica com a gran biblista i expert poliglota en àrab, siríac i hebreu bíblic), a la qual es dedica un espai d'anàlisi més copiós; i el projecte de la Fundació Bíblica Catalana, avalat pel mecenatge de Francesc Cambó. Ferrer constata, en tots quatre casos, característiques comunes, sobretot calcs de caràcter sintàctic de la llengua hebrea original de la Bíblia.

Victòria Alsina i Jaume Pòrtulas signen conjuntament el tercer article: «A propòsit de la versió dels *Himnes homèrics* de Joan Maragall». Aquests especialistes sotmeten a valoració la traducció que en féu el poeta, marcada per la inevitable dicotomia amb motiu de la tria d'una llengua catalana viva —llavors en ple procés d'expansió literària—, que entroncava amb la tradició clàssica del més alt nivell. Tanmateix hi destaca, sobretot, la reivindicació de la figura de Pere Bosch Gimpera, peça imprescindible en tant que Maragall no sabia grec. L'estudi descriu amb pèls i senyals la relació d'aquest humanista amb el poeta, a qui visitava per tal de declamar-li fragments i passatges del text. Alsina i Pòrtulas valoren en positiu l'estil de les solucions adoptades en la traducció dels *Himnes*, que titllen, des del terreny de la mètrica, com a extraordinàriament laxes; model pulcre i perfeccionista, al capdavant, que influiria decisivament tot un admirador confés com Carles Riba. De fet, el capítol es completa amb una cronologia resumida de les principals temptatives de traducció de la poesia hexamètrica antiga al català (Costa i Llobera, Mossèn Riber, Carles Riba) durant els períodes 1906-1920 i 1948-1997.

El torn del quart article, per estricte ordre d'indexació, és per a Dídac Pujol. El títol, «Anfòs Par, traductor de Shakespeare: el model de llengua»; la impressió que

resulta de la lectura, sorprenent. Per què? D'entrada, Par és, al parer de Pujol, el més gran erudit shakespearà que hi ha hagut a Espanya i a Catalunya. Així, la intervenció se centra bàsicament —com bé adverteix— en el model de llengua emprat per Anfòs Par. Per tal motiu, en fa una comparativa amb altres models coetanis seus, així com amb d'altres d'anteriors i de posteriors; des de Verdaguer a Carner o Bulbena, per citar-ne alguns. Llavors, l'element sorpresa el trobem en les conclusions extretes per Pujol. Resulta que a diferència de la majoria de traductors coetanis seus, que parteixen del català parlat actual (de l'època), Par recorre a la llengua medieval de manera si fa no fa sistemàtica; un abús d'arcaïsmes que el situen, en paraules de Pujol, als antípodes del que predicava Fabra i del que feien la majoria de traductors de l'època. L'article, ben documentat amb tot d'exemples —les solucions triades són sempre justificades—, conclou tot considerant l'intent fallit de Par.

Josep Carner és l'objecte d'estudi del capítol següent: «Llengua literària, teatre i traducció: les reflexions del primer Carner (1903-1910)», a cura de Marcel Ortín. El text indaga en la descripció de la concepció que Carner tingué des de ben jove —amb divuit anys encara no complerts— sobre l'anomenat ideal de «traducció noble». Ortín adverteix que traduir, per a Carner, mai no fou un exercici desproveït d'intencionalitat, fet que podem corroborar a través dels nombrosos fragments de textos recuperats a l'article en què Carner exposa el seu pensament. Un altre dels aspectes que hi rep tracte especial és la visió carneriana del teatre. En aquest sentit, criden l'atenció afirmacions per exemple respecte als traductors de Shakespeare, que no devien ser vistos com a arqueòlegs, sinó com a imperialistes de la llengua i la literatura. Convençut de la necessitat de l'existència d'obres adreçades a estrats socials diversificats, Ortín emfasitza la voluntat de Carner de reivindicar les virtualitats de la traducció per tal que el teatre assolira a casa nostra una plenitud similar a la de la resta d'Europa.

L'article que segueix: «Creació, traducció i llengua: Segarra, Maseras i *L'escola dels marits*», és un dels més exhaustius del volum. Miquel M. Gibert presenta un minuciós estudi comparatiu a propòsit de les traduccions de *L'École des maris* de Molière que van fer Josep M. de Sagarra, el 1922, i Alfons Maseras, deu anys més tard. És a través d'aquestes dues versions que Gibert aprofundeix en les vicissituds d'un debat polèmic: la creació d'un model de llengua teatral que arribara a ser convincent per a la comèdia burgesa catalana de l'època. Val a dir que en la comparativa entre sengles traduccions, la de Maseras, malgrat el ritme fluït que la caracteritza, no arriba en cap cas, segons Gibert, a la plasticitat lèxica ni a la capacitat de suggestió que assoleix la

traducció de Sagarra. De fet, d'un simple colp d'ull —molts fragments són comparats per columnes— s'aprecia que l'opinió de l'especialista se sosté amb escreix.

L'exemplar el completen dos articles més: «Miquel Llor traductor: notes sobre l'estil d'*Els Mala-ànimas*», per Caterina Briguglia; i «Aproximació a la llengua literària de J. V. Foix: notes sobre el lèxic», a cura de Joan Veny i Joan Ramon Veny-Mesquida. En el primer s'analitza amb detall la traducció que Miquel Llor féu de l'obra més coneguda de l'autor italià Giovanni Verga. Briguglia remarca el registre col·loquial i dialectalitzat de l'original sicilià, i en fer la comparativa amb el producte de Llor, conclou afirmant que l'autor català sí que aconsegueix transmetre, malgrat la presència d'algunes incongruències ressaltades (a grans trets, alteracions que disminueixen la càrrega d'oralitat), l'efecte coral de la prosa de Verga.

A tall de cloenda, l'article conjunt de Joan Veny i Joan Ramon Veny-Mesquida és, a efectes de contingut, el millor colofó possible. Un estudi de la llengua del poeta J. V. Foix fonamentat, d'entrada, a partir de tres premisses: *a*) la necessària recerca de la llengua literària tant en els autògrafs originals (manuscrits i mecanoscrits) com en totes les versions conegudes, originals i traduïdes; *b*) la concepció poètica, bastida en una confiança absoluta en el llenguatge com a ordenador de la realitat i en el paper del literat, sempre al servei del col·lectiu; *c*) la llengua del poeta, que bascula entre la destrucció avantguardista i la construcció noucentista, i esdevé l'espai necessari per a l'experimentació. A aquestes tres premisses de partida cal afegir, d'una banda, una anàlisi minuciosa dels recursos emprats pel poeta: bàsicament arcaïsmes, neologismes i dialectalismes (els autors consideren Foix un equilibrista en l'ús de la llengua viva i la llengua culta); i d'una altra, una proposta d'interpretacions relatives a l'actitud del poeta, sobretot quant al conflicte entre ell i l'exterior. Clou l'article la incorporació d'alguns mapes diatòpics de l'*Atles Lingüístic del Domini Català* que avalen les tries lèxiques del poeta: en concret, de les paraules *botida* ('inflada'), *caçar* ('cercar/buscar') i *muriac* ('buliac, buriac, esmuriac').

El llibre es completa amb un índex onomàstic, precedit d'un apartat titulat «Sobre els autors i les comunicacions» en què s'inclou un breu currículum dels especialistes (amb la seua adreça electrònica de contacte), i una sinopsi també succinta de cada article perquè el lector pugui aprofundir allà on més desitge —altrament, només així podem entendre el perquè d'aquests breus resums. No debades, potser hauria estat preferible que els resums s'hagueren inclòs al començament del volum i no precedits pels articles als quals fan referència. Amb tot, aquest és un detall menor, si atenem

l'obra en conjunt. Una obra densa, si som objectius. Ara bé, qualsevol lector corroborarà també el rigor i la minuciositat dels investigadors (la visió que s'obté d'autors cèlebres com Carner en la seua faceta com a traductor mercès a molts d'aquests articles n'és només una mostra). De més a més, s'agraeixen les valoracions crítiques, ben documentades —i, quan pertoca, punyents—, que confereixen a la publicació, tot plegat, l'etiqueta d'edició més que justificada.

DARI ESCANDELL
Universitat d'Alacant

Sansano, Gabriel i Pep Valsalobre (ed.), *Fontanellana. Estudis sobre l'època i l'obra de Francesc Fontanella (1622-1683/85)*, Girona, Documenta Universitaria, 2009, 367 pp.

«Francesc Fontanella està avui de moda» són les paraules que obren un segon volum dedicat al poeta i dramaturg barceloní. Tanmateix, no es tracta d'una «moda» passatgera, sinó d'anys d'investigació iniciats per Maria-Mercè Miró, i continuats per diversos estudiosos: molts d'ells reunits al «VI Col·loqui Internacional Problemes i Mètodes de Literatura Catalana Antiga: Francesc Fontanella en el seu temps», celebrat el 2006. Arran del col·loqui, es publica un volum d'estudis sobre l'escriptor barroc que porta per títol *Francesc Fontanella: una obra, una vida, un temps*. A aquesta primera compilació se li uneix una de nova —que és la que aquí ens ocupa— intitolada *Fontanellana. Estudis sobre l'època i l'obra de Francesc Fontanella (1622-1683/85)*. Dos editors —Gabriel Sansano i Pep Valsalobre— s'encarreguen de donar forma i d'organitzar el volum coherentment en tres apartats. Disset papers componen *Fontanellana*: quatre consagrats a la literatura barroca catalana, tres relacionats amb la biografia de l'autor i deu designats a la seva obra.

Jorge García López enceta l'aplec d'estudis amb un adjectiu carregat de connotacions pejoratives: «barroc». En repetides ocasions, al barroc se li ha atorgat el títol de «crisi de l'humanisme» i s'ha descrit com una època de degeneració i de decadència. García López abandona títols i descripcions anteriors, i assegura que es tracta de «l'aprofundiment i la sublimació de l'humanisme». Per tant, i contràriament al que s'ha reiterat, el barroc ofereix un ampli ventall de propostes estètiques. A Jorge García López el segueix Vicent Escartí, que també es proposa superar l'errònia decadència